

Філатов Борис Альбертович

Патріотизм як форма політичної участі: інституційні практики на макрорівні

УДК 329.8/329.11
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-1-71-76>

Філатов Борис Альбертович
кандидат юридичних наук, заслужений
журналіст України,
член Опікунської ради Європейської
асоціації українців
м. Дніпро, Україна

У статті розглядається розвиток інституційної структури держави сучасної демократії. Вивчено особливості еволюції політичного сегмента громадянського суспільства. Установлено, що в контексті атомності політичної ідентичності, посиленої слабкістю форм демократичного представництва та управління, політичний патріотизм може розглядатися як новий підхід до визначення напрямку об'єднання громадян. Асоціація повинна базуватися на загальних принципах і спільному баченні перспектив розвитку держави. У статті застосовуються як загальнонаукові, так і професійні підходи та методи політології. Зокрема, описовий (описує практику соціальної діяльності), ретроспективний (аналізує політичний досвід демократичних і трансформаційних країн), порівняльний (порівнює різні інституційні форми реалізації політичного патріотизму на мікрорівні) методи належать до загальної науки. Професійні методи включають систематичний підхід і структурно-функціональний метод. Вони допомагають визначити компоненти системи громадянських відносин у місцевих громадах, а також конкретні структурні зв'язки трансформаційних політичних систем, у яких проявляється вплив політичного патріотизму на специфіку політичної участі. Увага приділяється змісту патріотизму як рушійної сили соціальних ініціатив і соціальних мереж. Установлено зростання значення політичного патріотизму на мікрорівні через необхідність конкретних політичних дій у трансформаційному суспільстві й прогресу на шляху реформ. Доведено, що в країнах сталої демократії політичний патріотизм призвів до сфокусування багатьох соціальних груп на фатальні та значущі суспільні проблеми. Установлено, що в сучасній Україні патріотичні громадські ініціативи та мережі знаходяться на першому етапі свого розвитку, вони намагаються діяти як у проблемних горизонтах органів місцевого самоврядування, так і в рамках усього спектру соціальних проблем країни. Крім того, їх подальший розвиток потребує консультативної допомоги у зв'язку з їх організаційними формами та розвитком ідейних принципів патріотичної ідентичності, що дасть змогу об'єднати якнайбільш широке кола громадян. З'ясовано, що патріотичні спільноти й мережі мікрорівня якнайменше перебувають під впливом прямих медіаманіпуляцій, оскільки мають альтернативну комунікаційну мережу й джерела поширення інформації.

Ключові слова: партICIPаторна демократія, громадянське суспільство, політичний патріотизм, демократичні ініціативи, громадські об'єднання.

Вступ. З кінця XX – початку XXI століття в багатьох політологічних дослідженнях простежується тенденція до вивчення якісних засад розвитку громадянсько-політичного підґрунтя демократії. Уже із середини 1980-х років в американській політичній науці виникло розуміння, що демократія як політична форма має неоднаковий рівень розвитку в різних регіонах світу. Багато зусиль у цьому плані, як відомо, доклали Ларі Даймонд і Семюел Хантінгтон. На цій основі важливим питанням стала можливість укріплення демократії за рахунок розвитку її процедур і практик на рівні міжіндивідуальної та групової взаємодії. Концепції соціального капіталу й «коренів трави» забезпечили теорію громадянського суспільства підходами до розуміння можливостей політичних перетворень, активізації діяльності громадян, спрямованої на утвердження цінностей захисту прав людини, раціонального політичного вибору, громадської ініціативи тощо. Однак дослідження політичного сектору громадянського суспільства зумовлюють сприйняття різноманіття політично-орієнтованих громадських об'єднань, різновекторності їхньої дій і неможливості їх об'єднання з певною метою. Особливо це

характерно для трансформаційних країн, у яких атомарність політичної ідентичності закріплюється слабкістю форм демократичного представництва й управління. У цьому контексті політичний патріотизм може стати новим підходом для визначення напрямів об'єднання громадян не на основі партійної ідеології, а на основі принципів спільного ставлення до державності й бачення перспектив свого розвитку в процесах демократизації. Політичний розвиток України в період і після Євромайдану довів, що масова політична участь на основі патріотичних почуттів дає можливість соціального єднання різних громадських груп незалежно від рівня доходів, соціального походження, конфесійних та етнічних ознак. Патріотизм на мікрорівні громадянсько-політичної діяльності вилився в інституційній формі волонтерства в численних організаціях допомоги Майдану, які не мали формально визначених координаційних центрів. Це, зрештою, призвело до успіху всієї Революції Гідності, оскільки влада не могла протидіяти децентралізованій громадській протестній діяльності. Зазначений досвід заслуговує на розгляд у більш широкій панорамі розвитку форм громадської діяльності на макро-

рівні. Також він є важливим у загальносвітовому контексті – з метою виокремлення тих інститутів, які можуть стати перспективними для подальшого розвитку громадянського суспільства, а також утвердження демократії в Україні.

Процеси інтерналізації патріотичного самовизначення в перехідних суспільствах активно досліджують сучасні зарубіжні автори. Зокрема, Ф. Біллари [8], А. Чакраварти [9], Дж.-Е. Лейн та С. Ерссон [12], автори праці «Політика і розвиток в Індії» [13]. Істотний внесок до розгляду проблем політичного патріотизму зробили вітчизняні науковці: О. Іваницька [2], Н. Грицюк [1] та інші. Попри значні досягнення, патріотизм як форма політичної участі потребує подальшої наукової розробки.

Мета та завдання. Метою статті є визначення особливостей патріотизму як чинника громадсько-політичної активності на мікрорівні. Завданням статті є розкриття значення патріотизму в конкретних формах громадсько-політичної діяльності в сучасній Україні й світі.

Методи дослідження. У статті застосовано як загальнонаукові, так і фахові політологічні підходи та методи. Зокрема, до загальнонаукових належать дескриптивний (здійснюється опис практик громадської діяльності), ретроспективний (аналізується політичний досвід демократичних і трансформаційних країн), порівняльний (порівнюються різні інституційні форми втілення політичного патріотизму на мікрорівні). До фахових методів належать системний підхід і структурно-функціональний метод. За їх допомогою визначаються компоненти системи громадських відносин у локальних спільнотах, а також конкретні структурні ланки трансформаційних політичних систем, у яких виявляється вплив політичного патріотизму на специфіку політичної участі.

Результати. Поняття громадської та політичної участі в сучасному демократичному суспільстві дає змогу розв'язувати низку проблем, пов'язаних із соціетальними потребами громадян. Розкриття форми політичної участі на мікрорівні допомагає встановити етап процесу демократичних перетворень у перехідних країнах. Для сталих демократій громадська активність – це важливий параметр реалізації прав і свобод людини в конкретному суспільстві, також індикатор стану громадської думки, який свідчить про напрями діяльності урядів і їх сприйняття в конкретній країні. Політичний патріотизм є чинником мотивації поведінки індивідів і дрібних груп. Водночас мікрорівень громадської діяльності є рівнем відображення конкретних інтересів і прагнень громадян. Варто погодитися з позицією фахівців ІПЕНД імені І. Кураса, що діяльність бізнес-груп і наявність регіональних інтересів актуалізує питання про їх політичне представництво й лобювання через партії. У більш широкій постановці питання – про роль партій або як пред-

ставників широких верств населення, а відтак медіаторів міжгрупових протиріч, або як представників тільки фінансово-економічних груп [6, с. 97].

Політичний патріотизм надає ознак певної ідеологічної належності політичним і громадським діячам, які пов'язані з проактивними маніфестаціями особистісної позиції громадян. Остання, як правило, виявляється на основі соціологічних досліджень або інших форм діагностики стану громадської думки. Водночас та частина політичної громадськості, яка у своїх мотиваціях виходить з відстоювання власних прав і свобод на рівні конкретної спільноти (місцевої громади, вулиці, мікрорайону), може ідентифікуватися як патріотична, навіть якщо самі громадяни прямо не заявляють про несприйняття означених настанов. Ідентифікація місцевих громадсько-політичних дій як патріотичних забезпечується за умови наявності відповідної символічної картини, сюжету в інформаційному просторі. Особливо наочно це демонструється на рівні групового представництва. На думку фахівців ІПЕНД ім. І. Кураса, «не меншої уваги заслуговує здатність інших інститутів суспільства бути механізмами узгодження міжгрупових протиріч. Йдеться про такі інститути, як неурядові організації, професійні спілки» [6, с. 97].

До форм громадсько-політичної участі на мікрорівні належать також дії або бездіяльність, які можуть прямо мати політичний характер. Це мітинги, страйки, демонстрації, пікети тощо. Вони, як відомо, мають обмеженість за часом і простором (і за цим визначенням є локальними) або мають обмежені вимоги, які стосуються місцевих і навіть індивідуальних питань. Крім того, переважна частина громадських дій, яка може бути врахована до політичної участі на мікрорівні, передусім охоплює функціональну діяльність, яка не є пов'язаною з конкретними політичними інститутами. Ними є перегляд політичних новин, коментарі політичної інформації, утворення самоврядних органів на рівнях конкретних кварталів, будинків тощо.

Прагматична мотивація участі в громадських діях викликає довіру до їх учасників, оскільки здійснюється за межами риторичного ідеологізованого супроводу. Залучення громадян до таких акцій відбувається органічно, природно, без конфліктів і протистоянь. Залучення до громадсько-політичних спільнот на мікрорівні «своїх», тобто індивідів, які ототожнюють себе з певною групою або територією, робить цю громадську діяльність патріотичною, але побудованою на принципах «знизу-догори», що забезпечує її стійкість. Як добре відомо, у сучасних ЄС і США форми громадської діяльності на мікрорівні є різноманітними: від локальної охорони суспільних домоволодінь («Neighborhood watch» [14]) до благодійних гуртків.

Усе більшого поширення в сучасному світі набуває екологістський патріотизм. Вирішення

проблем навколишнього природного середовища в конкретних населених пунктах або місцевостях набувають широкого поширення за наявності адекватної системи судочинства. Формування громадських кампаній щодо захисту прав певної місцевості проти корпоративних суб'єктів, які дошкудляють природному середовищу, є поширеним явищем у США [11]. Іншим напрямом політичної участі на мікрорівні є релігійні спільноти, які мають значну внутрішню єдність та орієнтовані на ідентифікацію «свій-чужий».

Розвиток політичних і громадських форм діяльності на мікрорівні свідчить про рівень розвитку демократії в тій чи іншій конкретній країні. Мікрорівень визначає специфіку політичної поведінки в локальних громадах, надає можливість первинної політичної соціалізації в місцевих організаціях молоді, ветеранів, інших соціально-демографічних груп, клубів за інтересами тощо. У такий спосіб природним шляхом забезпечуються процес первинної протопатріотичної ідентифікації громадян. Оскільки вони себе ототожнюють із певною спільнотою, вони мають спільний соціальний досвід і спільну картину політичного світу.

Одним із ключових чинників інтерналізації до трансформаційного суспільства форм політичної участі на мікрорівні, властивих демократичним країнам, є принципи довіри й соціального капіталу. Ці відносини є безпосередньою емпіричною основою невимушеної комунікації між громадянами та їхньої спільної діяльності. Також рівень довіри залежить від патріотичних почуттів, які формуються на основі міжперсональної взаємодії на мікрополітичному рівні. На цьому рівні також створюється явище локальної громадськості. Дії в рамках соціальної співпраці мають безпосередній і відкритий характер. Вони позбавлені маніпулятивного контексту, тому отримують широку підтримку та формують органічну основу патріотизму, що не вимагає ідеологічної індоктринації або цілеспрямованих інституційних дій. Згідно з позицією представників ІПЕНД ім. І. Кураса, «у сучасних умовах розвитку суспільного самоврядування і передачі частини функцій державного управління в регіони чи не прийшов час ліквідувати їх і передати їхні розпорядчі функції на рівень обласних і районних органів самоврядування? Якщо в областях потрібні якісь представництва Президента в світлі тих повноважень, які будуть визначені новою Конституцією України в парламентсько-президентській республіці, то можна призначити префектів, за зразком Франції, які будуть стежити за виконанням Конституції в регіонах» [7, с. 21].

Значення політичного патріотизму на мікрорівні зростає через необхідність конкретних політичних дій у трансформаційному суспільстві та прогресу на шляху реформ. Якщо у сталих демократіях соціальний капітал є явищем природної координа-

ції та самоорганізації громадян, то у транзитивних країнах патріотизм може стати основою для подолання кризи довіри між владою та широкими верствами населення. Єдність політичних уподобань на макро- й мікро- рівнях (усередині еліт та основних соціально-демографічних груп) забезпечує стабільність демократичних перетворень, спільного переживання суспільством реформ як шляху до певної мети. В умовах, якщо патріотизм на макрорівні не укріплюється, патріотичні гасла перебирають на себе маргінальні політичні сили, які намагаються розхитати ситуацію, захопити політичну владу. Як відомо, одним із гасел просоціалістичного мілітаризованого режиму у Венесуелі став захист національних інтересів, який мав дуже значний попит у суспільстві. Подібна практика тривалий час була характерною й для українських реалій. На думку вітчизняних учених, «основою влади в українському суспільстві стали комплексні клани (регіональна і центральна бюрократія плюс олігархічно-фінансово-промислові групи, плюс патерналістські політичні партії, плюс криміналітет), які створили псевдодемократію (псевдопредставництво народу у владі). І така ситуація стала сьогоденням в Україні» [7, с. 401].

За умови слабкості мікроструктур політичної співпраці як первинних елементів діючої та стабільної демократії проявами встановлення зв'язку між групами населення стають групи в інформаційному та кібернетичному просторі. Соціальні мережі, як відомо, охоплюють різні групи людей і висвітлюють провідні потреби громадян на макрорівні. Їх патріотична налаштованість за ідеологічними критеріями є досить ситуативною, однак до періоду кризи представники середнього класу більш схильні до пропатріотичних тверджень, ніж до універсалістських або мультикультуралістських. Також варто зазначити, що соціальні мережі є площиною багатьох мікродискурсів, у яких формується практика й досвід публічних виступів у суспільствах, де ці практики були тривалий час обмежені. Згідно з даними українських учених, «у подіях 2003–2004 року свою негативну роль відіграли два фактори: а) несталість, неукоріненість в український ґрунт напівдемократичних політичних інститутів держави; б) слабкий кадровий склад громадянського суспільства України... Поєднання нестабільності політичних інститутів і слабого політичного лідера, який заохочував політичні інтриги у владі і між владою і опозицією, – призвели до поразки так званих «помаранчевих» і забезпечили перемогу раніше переможеним «донецьким» [7, с. 14].

Трансформація віртуальних соціальних мереж на частину дієвої політичної системи відбувається за умови певної синхронізації уявлень і потреб віртуальної та реальної спільноти. За цих умов громадяни можуть висловлювати свої уподобання чи критику в онлайн-режимі, а потім доповнити свої

дії оффлайн. Саме соцмережі є одним із провідних регуляторів формування громадських рухів на локальному та регіональному рівнях, оскільки вони вказують на потенційну масовість цих утворень. Також ідеться про кількість їх прибічників і можливість реалізації певних громадських проєктів та ініціатив.

Формування мережного інформаційного середовища, в якому громадяни та їхні дрібні групи чітко усвідомлюють свої інтереси, прагнення й уподобання, є необхідною умовою для творення патріотичного середовища локального рівня. Збирання груп однодумців і прибічників певних програм і доктрин у соціальних мережах стали прикметною особливістю політичних подій в Україні. Згідно з авторитетним вітчизняним науковцем М. Кармазіною, «сучасність змушує дослідників відмовитися від аналізу політичної ідентичності лише як партійної, а розглядати її як феномен, що постійно ускладняється, у якому, приміром, національна ідентичність, втрачаючи вагу у системі ідентифікаційних орієнтирів, виступає лише різновидом політичної, але при цьому, як зазначалося вище, актуалізується етнічна» [3, с. 25].

Останніми роками соціальна мережна структура є також аналогом діагностики громадської думки. Але головною її функцією для формування політики мікрорівня є досяжність громадянами громадських ініціатив та отримання ними підтримки в спосіб, який би не був можливий без відповідного інформаційно-комунікаційного забезпечення. В умовах агресії на Сході України волонтерський рух отримав значну підтримку на основі мережної взаємодії. Як уважає М. Кармазіна, «еліта демонструвала аморальність, бажання максимізації прибутків, непатріотичність, колабораціонізм, зрадництво тощо. Такі характеристики можна розглядати як своєрідні сучасні ідентитети значної частини представників української еліти, які не є проявом кризи ідентичності» [3, с. 148].

Отже, мікрорівень політичної діяльності в Україні й світі важко переоцінити в контексті просування патріотичних цінностей, захисту національної державності й інтересів у сучасному суспільстві. Формування повноцінних і самодостатніх місцевих громад створює широке поле для різноманітних громадських ініціатив. У них громадяни набувають досвіду спільної діяльності та досягнення політичних цілей своїх уподобань і захисту прав. Як уважає вітчизняний політолог, «громада, що функціонує на недемократичних засадах, не є власне громадою. Простір міста – форма, яка допомагає упокорити «живий ресурс» і забезпечити його відтворення у вигляді, який найбільше придатний для використання елітою» [3, с. 47].

Мікрорівень політичної діяльності наповнює поняття політичного патріотизму конкретними заходами, прикладами громадської активності,

сценаріями та моделями поведінки. Діяльність політичних сил, партій і рухів на мікрорівні також набирає певних обертів, тому патріотичний зміст громадських дій є важливим ресурсом для поширення відомостей, зростання популярності й забезпечення політичної мобілізації. Згідно з авторами аналітичної доповіді, «популізм – явище антисистемне. З одного боку, він стає можливим і помітним, коли функціонуюча система інститутів не справляється із запитами, що надходять від соціуму. З іншого, популізм сам активно атакує цю інституційну систему, посилюючи її кризу, а часом приводячи й до колапсу. Саме в цьому сенсі європейські популісти і є найбільш ефективними союзниками Кремля у його «священній війні» із Заходом» [5].

Політичний патріотизм на мікрорівні має досить далекосяжні наслідки на рівні міжнародної інтеграції. «Національні патріотизми» спричиняють появу тенденцій до електоральної підтримки політичних сил, які виступають за обмеження політики щодо міграції та розширення ЄС. Політичні уподобання громадян на рівні окремих громад формують загальноєвропейську картину, зумовлюють напрями еволюції всього Союзу. На думку аналітики, «саме популістами оскаржуються основи функціонування Європейського Союзу. На національному рівні популісти вражають своєю діяльністю інститути і цінності демократії, стандарти соціальної та економічної стабільності, основи міжнародної взаємодії, посилюють імовірність і глибину конфліктів на різних рівнях соціальної системи. Популізм, наповнений постулатами євроскептицизму, атакує як ідеали об'єднаної Європи, так і спроби їхнього практичного втілення у вигляді інституцій Європейського Союзу. І хоча євроскептицизм проявляє себе вже тривалий період, кілька десятиліть, однак саме в останні роки його звучання стало особливо помітним та електорально результативним. Крім усього, він демонструє здатність жититися з різних джерел і адаптуватися до змінюваних умов. Серйозний поштовх зростанню можливостей євроскептицизму дала світова економічна криза. Однак і реакції на неї європейських урядів та загальноєвропейських структур теж були використані для розвитку і розгортання євроскептичного руху. Слушною є думка, що, протидіючи популізму-євроскептицизму, «не слід піддаватися ідеал Європи» [5, с. 199].

Патріотизм на макрорівні фіксується як причина рішень і дій, які приймаються на рівні еліт і гілок влади. Мезорівень як рівень конкретних інститутів визначає ідеологічні уподобання та напрями трансформації громадянського суспільства. Мікрорівень визначає шляхи політичної самопрезентації конкретних громадян. Водночас ці форми політичної участі закладають основу для широких тенденцій електорального самовизначення. В Україні макрорівень патріотичної громадсько-політичної

активності все ще залишається незадіяним ресурсом демократичних трансформацій і євроінтеграційних реформ.

Висновки. У розвитку сучасної демократії спостерігається трансмісія творчої політичної активності громадян на низовий або мікрорівень взаємодії конкретних груп. Вони можуть вступати у взаємодію через посередництво електронних засобів комунікації, поширювати інформацію та координувати свої дії. На відміну від другої половини ХХ століття, на зміну масовим політичним рухам (як, наприклад, руху за захист прав людини в США) приходить мережа порівняно нечисленних мережевих структур. Вони здійснюють захист конкретних питань, що хвилюють або дрібні територіальні громади, або спільноти людей, об'єднані за інтересами. Ця діяльність має назву «адвокаси» (advocacy [10]), або «відстоювання» й посідає проміжне становище між формальною діяльністю неурядових організацій і груп інтересів. Патріотичні засади громадсько-політичної діяльності є чинником формування громадсько-політичної ідентичності й наближення неполітичної діяльності до сфер формального політичного управління та демократичного представництва.

У країнах сталої демократії політичний патріотизм став причиною фокусування багатьох громадських груп на таких значущих проблемах, як вихід Великобританії зі складу ЄС, проблеми міграції на рівні конкретних громад у Франції й Німеччині тощо. Ставлення до цих та інших резонансних суспільних проблем стало основою об'єднання громадян у політично-орієнтовані спільноти, які діють як у мережі Інтернет, так і поза її межами. Патріотизм як соціальне почуття дає змогу об'єднуватися громадянам поза межами формального членства в політичних партіях і незважаючи на їхню посадову належність до органів державної влади або місцевого самоврядування. Патріотичні громадські мережі та громадські ініціативи стають дедалі більш привабливими для просування політичних меседжів основних партійних гравців напередодні та під час виборчих кампаній. Водночас патріотичні спільноти й мережі мікрорівня якнайменше перебувають під впливом прямих медіаманіпуляцій, оскільки мають альтернативну комунікаційну мережу та джерела поширення інформації. У сучасній Україні патріотичні громадські ініціативи й мережі лише набувають свого розвитку. Вони намагаються діяти як у проблемному горизонті місцевого самоврядування, так і в межах усього спектру соціальних проблем країни. Їх подальший розвиток потребує як консультаційної допомоги щодо організаційних форм, так і розроблення ідейних засад вітчизняного патріотизму, який би дав змогу об'єднувати якнайширше коло громадян. Перспективою подальшого розвитку проблеми, порушеної в статті, є вивчення значення політичного патріотизму в сучасних світових теоріях політичної культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицюк Н.О. Фактори впливу на податкову політику макрорівня. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4869/3/Grytsyuk_VIEM.pdf.
2. Іваницька О.М. Заощадження населення як джерело розвитку інноваційної діяльності на мікрорівні. URL: <http://ecobio.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/5894>.
3. Кармазіна М.С. Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Донецька. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2016. 232 с.
4. Михальченко Н.И. Великий цивилизационный взрыв на рубеже XX–XXI веков. Киев: Парламентское издательство, 2016. 504 с.
5. Політичні аспекти кризи на Донбасі: діагностика стану та напрями врегулювання: аналітична доповідь. URL: http://www.ipiend.gov.ua/?mid=11&action=monograph_detail&monograph_id=197.
6. Суспільні інтереси в Україні: груповий вимір, зміст, шляхи узгодження: аналітична доповідь / за ред. О.М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2016. 192 с.
7. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики / авт. колектив: М.І. Михальченко (керівник) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2016. 440 с.
8. Billari F.C. Integrating macro- and micro-level approaches in the explanation of population change. *A Journal of Demography*. 2015. Vol. 69. P. 11–20.
9. Chakravarty A. Political Science and the «Micro-Politics» Research Agenda. URL: <https://www.omicsonline.org/open-access/political-science-and-the-micropolitics-research-agenda-2332-0761.1000e103.php?aid=11481>.
10. Civic Engagement: The Civic Advocacy Network. URL: <https://doingsocialstudies.com/2016/10/10/civic-engagement-the-civic-advocacy-network/>.
11. Environmental Patriots of the New River Valley. URL: <https://www.facebook.com/pg/EnvironmentalPatriotsNewRiverValley/notes/>.
12. Lane J.-E., Svante E. Macro and micro understanding in political science: What explains electoral participation? *European Journal of Political Research*. 1990. Vol. 18. Issue 4 July. P. 457–465.
13. Politics and Development in India: A micro-level study of who gets what, when, and how. URL: <http://www.nupi.no/en/About-NUPI/projects-centres-and-programmes/Politics-and-Development-in-India-A-micro-level-study-of-who-gets-what-when-and-how>.
14. What is Neighborhood Watch? URL: <http://www.sjpd.org/BFO/Community/Crimeprev/neighborhoodwatch.html>.

REFERENCES:

1. Hrytsyuk N.O. Faktory vplyvu na podatkovu polityku makrorivnya [Factors influencing macro-level tax policy]. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4869/3/Grytsyuk_VIEM.pdf [in Ukrainian].
2. Ivanyts'ka O.M., Borsuk V.H., Yakovenko V.V. Zaoshchadzhennya naselennya yak dzherelo rozvytku innovatsiynoyi diyal'nosti na mikrorivni [Population savings as a source of innovation development at the

micro level]. URL: <http://ecobio.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/5894> [in Ukrainian].

3. Karmazina M.S. Politychni identychnosti v suchasnyy Ukraini: mis'ka hromada Donets'ka. [Political Identities in Contemporary Ukraine: City Community of Donetsk]. K.: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2016. 232 s. [in Ukrainian].

4. Mykhal'chenko N.Y. Velykyy tsyvylyzatsyonnyy vzryv na rubezhe XX–XXI vekov / [Great civilizational explosion at the turn of the XX–XXI centuries]. K.: Parlament•skoe yzdatel'stvo, 2016. 504 s. [in Ukrainian].

5. Politychni aspekty kryzy na Donbasi: diahnostyka stanu ta napryamy vrehulyuvannya. Analitychna dopovid' [Political aspects of the crisis in the Donbass: diagnosis of the state and directions of settlement. Analytical Report]. URL: http://www.ipiend.gov.ua/?mid=11&action=monograph_detail&monograph_id=197 [in Ukrainian].

6. Suspil'ni interesy v Ukraini: hrupovyy vymir, zmist, shlyakhy uz'hodzhennya. Analitychna dopovid' [Public interests in Ukraine: group dimension, content, ways of harmonization. Analytical Report] / za red. O.M. Mayborody. K.: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2016. 192 s. [in Ukrainian].

7. Transformatsiya politychnykh instytutiv Ukrainy: problemy teorii i praktyky / Transformation of Political Institutions in Ukraine: [The Problems of Theory and Practice] / Avt. kolektyv: M.I. Mykhal'chenko (kerivnyk)

ta in. K.: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2016. 440 s. [in Ukrainian].

8. Billari F.C. Integrating macro- and micro-level approaches in the explanation of population change. *A Journal of Demography*. 2015. Vol. 69. P. 11–20.

9. Chakravarty A. Political Science and the «Micro-Politics» Research Agenda. URL: <https://www.omicsonline.org/open-access/political-science-and-the-micropolitics-research-agenda-2332-0761.1000e103.php?aid=11481> [in English].

10. Civic Engagement: The Civic Advocacy Network URL: <https://doingsocialstudies.com/2016/10/10/civic-engagement-the-civic-advocacy-network/> [in English].

11. Environmental Patriots of the New River Valley. URL: <https://www.facebook.com/pg/EnvironmentalPatriotsNewRiverValley/notes/>.

12. Lane J.-E., Svante E. Macro and micro understanding in political science: What explains electoral participation? *European Journal of Political Research*. 1990. Vol. 18. Issue 4 July. P. 457–465 [in English].

13. Politics and Development in India: A micro-level study of who gets what, when, and how. URL: <http://www.nupi.no/en/About-NUPI/rojects-centres-and-programmes/Politics-and-Development-in-India-A-micro-level-study-of-who-gets-what-when-and-how> [in English].

14. What is Neighborhood Watch? URL: <http://www.sjpd.org/BFO/Community/Crimeprev/neighborhoodwatch.html> [in English].

Patriotism as a form of political participation: institutional practices at the micro level

Filatov Borys Albertovych

Candidate of Law, Honored Journalist of Ukraine,
Member of the Board of Trustees of the European Association of Ukrainians in Dnipro, Ukraine

The development of the institutional structure of the state of modern democracy is considered. The features of the evolution of the political segment of civil society are studied. It is determined that, in the context of the atomicity of political identity, strengthened by the weakness of the forms of democratic representation and governance, political patriotism could be considered as new approach for determining the direction of citizens' association. The association must be based on the common principles and common vision of the prospects of the state development. The article applies both general scientific and professional political science approaches and methods. In particular, descriptive (describes the practice of social activities), retrospective (analyzes the political experience of democratic and transformational countries), comparative (compares different institutional forms of the implementation of political patriotism at the micro level) belongs to general sciences. Professional methods include a systematic approach and structural-functional method. They help to identify the components of the system of civic relations in local communities, as well as specific structural links of transformational political systems, in which the influence of political patriotism on the specificity of political participation is manifested. Attention is paid to the content of patriotism as driving force of social initiatives and social networks. It is proved that in the countries of sustainable democracy, political patriotism has led to focusing of many social groups on fateful and significant public problems. Established, that in today's Ukraine, patriotic civic initiatives and networks are at the first stage of their development, they are trying to act both in the problematic horizons of local self-government authorities and within the whole spectrum of social problems of the country. In addition, their further development requires consulting assistance in connection with their organizational forms and the development of ideological principles of patriotic identity, which would allow unite as wide circle of citizens as possible.

Key words: participatory democracy, civil society, political patriotism, democratic initiatives, public associations.